Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

NÁRODNÍ CENTRUM
PRO MEDICÍNSKÉ NOMENKLATURY
A KLASIFIKACE

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic

UNIVERZITA
KARLOVA

Budoucnost české lékařské terminologie

Mgr. Aleš Beran, Ph.D.

Ústav dějin lékařství a cizích jazyků, 1. LF UK

Seminář k ukončení projektu NCMNK, 15.6. 2023

Budoucnost?

Akutní zánět mandlí

Akutní tonzilitida

Akutní zánět tonzil

Akutní tonsilitida

Tonsillitis acuta

Inflammation of tonsil

Acute tonsillitis

Co je to česká lékařská terminologie?

1) **Národní česká lékařská terminologie** (výhradně termíny českého původu)

- reálně neexistující jazyková entita
- současná čeština není schopna ke všem termínům národní ekvivalent
- snaha tento koncept naplnit → nezdar, rozpaky:

Játrodvanáctníkový vaz (=ligamentum hepatoduodenale)
Přístřední stydkopředstojnicový vaz (=ligamentum mediale puboprostaticum)
Soucitný kořen spodojazykové zauzliny (=radix sympathica ganglii sublingualis)
Vzpřimovačová šlachatice (=apenerosis musculi erectoris spinae)

(D. Kachlík et alii: České tělovědné názvosloví, Brno 2010)

2) **Česká lékařská terminologie** (česká morfologie, ortografie, syntax, výslovnost)

- směs termínů českého, řeckého, latinského a jiného původu

3) **<u>Lékařská terminologie používaná v ČR</u>**

- termíny jinojazyčné, zejm. anglické (výrazné stopy angličtiny v oblasti syntaxe či výslovnosti)
- Citlivost uživatelů vůči nečeským jazykovým prvkům se postupně snižuje.

Tendence lékařské terminologie v ČR

1) Národní jazyk

- termíny obecného rázu dobře srozumitelné z hlediska běžné spisovné češtiny (neutrální vrstva)

Onemocnění trávicího traktu (nikoliv *gastrointestinální onemocnění* – synonymum)

Onemocnění jícnu (nikoliv *ezofageální onemocnění* – synonymum)

Akutní zánět vedlejších nosních dutin (nikoliv *akutní sinusitida* – synonymum)

Poruchy související s bolestí hlavy

2) Adaptované řecko-latinské slovotvorné základy

- specializovanější odborné termíny

Stenóza mitrální chlopně (nikoliv *zúžení dvojcípé chlopně* – není užito ani jako synonymum)

Eozinofilní ezofagitida (nikoliv *eozinofilní zánět jícnu* – není užito ani jako synonymum)

Trigeminální autonomní cephalalgie (případné užití národního jazyka zde takřka vyloučené: „autonomní bolest hlavy v distribuci trojklanného nervu?“

Tendence lékařské terminologie v ČR

3) Vliv jiných jazyků, především angličtiny

a) Zachování originální podoby:

Sick sinus syndrom (původní návrh *syndrom chorého sinu* nebyl akceptován)

Nail-patella syndrom (*syndrom nehet-patela* jen jako synonymum)

Locked-in syndrome (syndrom uzamčení)

b) Lexikální vliv anglického originálu, např. nadměrné užívání termínu *„porucha“* (= angl. *„disorder“*)

v kontextech netypických pro češtinu (v češtině vhodné užít výraz „*porucha*” pro poruchu procesů, funkcí, mechanismů, ale nikoliv pro nemoc obecně):

Poruchy vlasů (angl. *Disorders of hair*; navíc spíše mělo být „*ochlupení*“ – do podjednotek patří např. hypertrichóza)

Chronická erytematózní porucha kůže (angl. *Chronic erythematous skin disorder*)

Jiné určené poruchy penisu (angl. *Certain specified disorders of penis*)

Tendence lékařské terminologie v ČR

3) Vliv jiných jazyků, především angličtiny

c) Nápodoba anglický syntaktických vazeb:

- pro angličtinu typické kladení substantiv do adjektivních pozic (obecné vyjádření vztahu) vede ke specifickým překladům do češtiny (různá míra akceptability v češtině)
- Charakteristická je snižující se citlivost českých uživatelů vůči interpretační logice češtiny, vedeno potřebou stručných a jasných českých ekvivalentů anglických originálů):

Onemocnění spánku a bdění (angl. *Sleep-wake disorders*; spánek a bdění nejsou nemocné!)

Vrozený zarděnkový syndrom (angl. *Congenital rubella syndrome*; pro češtinu by bylo přirozenější „*syndrom vrozené rubeoly*“)

Dětská dezintegrační porucha (angl. *Childhood disintegrative disorder*; v češtině takto zaužívané)

Obstrukce parotidového vývodu (angl. *Parotid duct obstruction*; problematický moment, spíše by se mělo překládat *Obstrukce vývodu příušní žlázy* nebo *…vývodu parotidy*)

Porucha transu (angl. *Trance disorder*; problém: trans je podstatou poruchy, překlad nevhodný)

Tendence lékařské terminologie v ČR

3) Vliv jiných jazyků, především angličtiny

V některých případech muselo dojít k nutným úpravám syntaxe:

Insomnia disorders: nejdříve ***Poruchy nespavosti*** (nelogické: nespavost nemá poruchu), potom ***Poruchy spánku***, nakonec (na radu odborného validátora s argumentem, že „nespavost“ není nosologická jednotka, ale pouze příznak) ***Onemocnění s nespavostí***

Gaming disorder = odbornou veřejností užívané termíny „***porucha hraní***“, „***herní porucha***“ z naší strany odmítnuty (není to porucha hraní = hra nefunguje a prosazen interpretační překlad ***Patologické hraní digitálních her***. Doufáme, že bude akceptován.

Jazyková standardizace nebo destandardizace?

- Efekt klasifikačních a terminologických systémů **nejednoznačný**:
- destandardizační efekt:
  - systémy fixují množství synonym
  - vyhledávače poskytují uspokojivé výsledky navzdory variujícím zadáním
  - standardizačním momentem je jednoznačný kód, nikoliv jeho jazykové vyjádření (zvláště významné u MKN-11, která je schopná za pomoci doplňkových kódů relativně podrobně popsat konkrétní klinický případ)
- standardizační efekt:
  - jedná se o autoritativní příručky užívané v denní klinické praxi
  - mezi synonymy je vždy jeden termín se statusem preferovaného termínu (titulu) – normotvorný efekt

Děkuji za pozornost!